

Цибульник Г. І.,
orcid.org/0000-0001-9260-7763,
аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університету державної фіскальної служби України,
прокурор відділу прокуратури
Автономної Республіки Крим та міста Севастополя

РОЛЬ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ (IN ABSENTIA)

THE ROLE OF THE PROSECUTOR DURING SPECIAL COURT PROCEEDINGS IN ABSENTIA

У статті досліджено проблемні аспекти вирішення питання щодо здійснення спеціального судового провадження (in absentia) та роль прокурора в даному процесі.

Дослідження проведено з врахуванням змін у законодавстві, зокрема Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування» від 27 квітня 2021 року.

Враховуючи зазначені зміни, питання здійснення спеціального судового провадження in absentia залишається актуальним та потребує детального вивчення, оскільки такі зміни є новими і фактично недосліджені науковцями.

Так, під час здійснення судового розгляду можливі випадки, коли обвинувачений умисно переховується від органів досудового розслідування чи суду за кордоном, чим перешкоджає здійсненню правосуддя, тому саме інститут спеціального кримінального провадження дає можливість розпочати та закінчити таке кримінальне провадження задля реалізації правових механізмів, які обумовлюють реалізацію принципу невідворотності відповідальності за вчинений злочин.

Реалізація прокурором своїх повноважень під час підтримання державного обвинувачення в суді в порядку in absentia має свою специфіку та обумовлюється труднощами у зв'язку з відсутністю усталеної практики і недоліками нормативно-правового регулювання зазначеного інституту.

Рішення суду про здійснення спеціального судового провадження (in absentia) приймається виключно на підставі відповідного клопотання, що подається прокурором, але обов'язково погоджується першим (ст. 297-4, ч. 3 ст. 323 Кримінального процесуального кодексу України).

У статті автор особливу увагу звертає на винятковість здійснення кримінального провадження в такому порядку, визначає перелік підстав, наявність яких є необхідною для здійснення спеціального кримінального провадження (in absentia), підкреслює важливість ролі прокурора в такому процесі та доходить висновку про неможливість проведення спеціального судового провадження (in absentia) без участі прокурора, який є однією із ключових фігур у провадженні.

Ключові слова: *обвинувачений, спеціальне судове провадження, спеціальне кримінальне провадження, заочне кримінальне провадження, in absentia.*

The article examines the problematic aspects of resolving the issue of conducting special court proceedings (in absentia) and the role of the prosecutor in this process.

The study was conducted taking into account changes in legislation, in particular the Law of Ukraine “On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine to improve certain provisions in connection with the special pre-trial investigation” of 27.04.2021.

Given these changes, the issue of special court proceedings in absentia remains relevant and requires detailed study, as such changes are new and in fact unexplored by scientists.

Thus, during the trial there may be cases when the accused intentionally hides from the pre-trial investigation or court abroad, which hinders the administration of justice, therefore, it is the institution of special criminal proceedings that allows to initiate and end such criminal proceedings to implement legal mechanisms. determine the implementation of the principle of inevitability of responsibility for the crime.

The exercise by the prosecutor of his / her powers while maintaining the public prosecution in court in absentia has its own specifics and is caused by difficulties due to the lack of established practice and shortcomings of the legal regulation of this institution.

Court decision on the implementation of special court proceedings (in absentia) is accepted only on the basis of a relevant petition filed by the prosecutor, but must be approved first (Article 297-4, Part 3 of Article 323 of the CPC of Ukraine).

In the article the author pays special attention to the exclusivity of criminal proceedings in this order, determines the list of grounds that are necessary for special criminal proceedings (in absentia), emphasizes the importance of the prosecutor's role in such proceedings and concludes that special court proceedings are impossible. (in absentia) directly without a prosecutor, who is one of the key figures in the proceedings.

Key words: *accused, special court proceedings, special criminal proceedings, correspondence criminal proceedings, in absentia.*

Постановка проблеми. Під час розгляду в суді кримінального провадження досить часто трапляються випадки, коли завдання кримінального провадження, які визначені у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, не виконуються з огляду на ухилення особи від прибуття до суду, що унеможлиблює її притягнення до кримінальної відповідальності і внаслідок чого порушує засади кримінального судочинства щодо невідворотності кримінального покарання, верховенства права, рівності перед законом і судом тощо.

Спеціальне кримінальне провадження (in absentia) є тим інститутом кримінального провадження, що надає змогу притягнути особу до кримінальної відповідальності у випадку її переховування.

Важливу роль у здійсненні спеціального кримінального провадження (in absentia) та забезпеченні його законності відіграє прокурор, що підтримує державне обвинувачення в суді. Проте порядок підтримання державного обвинувачення прокурором під час застосування процедури in absentia має свою специфіку, що потребує ґрунтовного дослідження та висвітлення проблемних питань, які виникають у практичній діяльності.

Метою дослідження є аналіз сутності інституту in absentia, а також встановлення ролі прокурора під час підтримання державного обвинувачення у зазначеній категорії справ.

Завдання наданого матеріалу полягає у дослідженні ролі прокурора під час підтримання державного обвинувачення в кримінальному провадженні в порядку in absentia.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 7 жовтня 2014 року № 1689-VII в Україні було вперше запроваджено інститут

спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень, який регламентовано гл. 24-1 КПК України [1].

Зазначене нововведення відповідає положенням Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Стовсно спрощення кримінального правосуддя», де зазначається, що держави-члени повинні розглянути і дозволити судам першої інстанції розглядати справи й ухвалювати відповідно до них рішення за відсутності обвинуваченого, принаймні щодо дрібних правопорушень, з урахуванням покарання, яке може бути накладене, та за умови, що обвинувачений був проінформований належно про дату судового засідання і про своє право на законне чи інше представництво [2].

Крім того, порядок здійснення спеціального кримінального провадження (in absentia) та його підстави закріплено гл. 24-1 та ст. 323 КПК України.

Слід зазначити, що Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування» від 27 квітня 2021 року внесено зміни у вищезазначені норми КПК України, в результаті чого змінився порядок та вимоги до здійснення спеціального судового розгляду в порядку in absentia.

На нашу думку, за результатами аналізу кримінальних процесуальних норм, закріплених гл. 24-1 та ст. 323 КПК України із урахуванням змін у законодавстві, можна виокремити такі підстави для здійснення спеціального кримінального провадження (in absentia):

1) вчинення особою принаймні одного зі злочинів, передбачених ст. 297-1 КПК України (нововведенням у процесі є закріплення можливості здійснення спеціального кримінального провадження (in absentia) у випадках вчинення інших видів злочинів особами, які переховуються від органів слідства та суду на тимчасово оку-

пованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошені у міжнародний розшук, і розслідуються в одному кримінальному провадженні зі злочинами, зазначеними у цій частині, а виокремлення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування та судового розгляду);

2) досягнення обвинуваченим повноліття;

3) переховування обвинуваченого від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності;

4) та/або оголошення обвинуваченого в міжнародний розшук;

5) наявність клопотання прокурора з відповідними матеріалами про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження;

б) ухвала суду про задоволення клопотання щодо здійснення спеціального судового провадження.

Враховуючи те, що спеціальне судове провадження здійснюється на підставі ухвали суду за результатами розгляду відповідного клопотання прокурора (ст. ст. 297-1, 323 КПК України), необхідно звернути безпосередню увагу на таке клопотання.

Аналізуючи вищезазначені підстави для здійснення спеціального судового розгляду, доходимо висновку, що прокурор під час подання відповідного клопотання повинен обґрунтувати всі підстави для розгляду кримінального провадження в порядку *in absentia*. Відсутність хоча б однієї з зазначених підстав виключає можливість здійснення кримінального провадження в такому порядку.

Окрім того, прокурору слід звернути увагу на встановлення не лише самого факту переховування обвинуваченого, а й на мету – ухилення від кримінальної відповідальності, оскільки саме мета такої поведінки свідчить про бажання обвинуваченого уникнути відповідальності за вчинений злочин.

Отже, виникає питання: які обставини та відомості можуть підтверджувати мету обвинуваченого уникнути кримінальної відповідальності?

Зокрема, О.В. Геселев цілком слушно зазначає, що на факт переховування від суду з метою

ухилення від кримінальної відповідальності серед інших можуть вказувати такі обставини, як:

– виїзд особи в іншу країну безпосередньо після вчинення злочину або після початку досудового розслідування злочину, про що особі стало відомо;

– залишення особою постійного місця проживання після направлення їй виклику слідчого, прокурора;

– неодноразове неприбуття на такі виклики без поважних причин;

– факти знищення перед виїздом речей та документів, які мають доказове значення, і незаконного впливу на свідків, потерпілих, інших учасників провадження.

З цією метою потребують обов'язкової перевірки показання свідків або інша інформація про те, що особа була лише тимчасово відсутня за місцем постійного проживання, виїхала за межі України нібито для зустрічі з родичами або діловими партнерами, на заробітки тощо [3, с. 176].

Однак зазначені обставини не є виключним переліком та залежать від кожного конкретного випадку.

Також, на нашу думку, прокурору доцільно звернути увагу суду під час подання клопотання про здійснення судового розгляду в порядку *in absentia* на перебування обвинуваченого в районі проведення антитерористичної операції або на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим.

У ст. 5 Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» зазначено, що ухилення від явки на судовий виклик (неприбуття на виклик без поважної причини понад два рази) обвинуваченим, який перебуває в районі проведення антитерористичної операції, та оголошення його у розшук є підставами для здійснення спеціального судового провадження в порядку, передбаченому КПК України, з особливостями, встановленими цим Законом. Вимога про оголошення у міждержавний або міжнародний розшук не поширюється на випадки, якщо вирішується питання про застосування до цих осіб спеціального кримінального провадження [4].

Ідентичне положення міститься в ч. 3 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і сво-

бод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо осіб, які перебувають на тимчасово окупованій території України [5].

На нашу думку, зазначені норми є цілком логічними з огляду на політичну ситуацію, яка виникла в Україні, проте на практиці однією з проблем залишається доведення перебування обвинуваченого на зазначених територіях. Тобто прокурору під час подання до суду клопотання про здійснення судового розгляду в порядку *in absentia* в разі встановлення підстав, які свідчать про перебування обвинуваченого в районі проведення антитерористичної операції або на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим, також необхідно надати підтверджувальні відомості про зазначені обставини.

Крім того, належний виклад та обґрунтування підстав здійснення спеціального кримінального провадження (*in absentia*) мають бути здійснені не лише у відповідному клопотанні прокурора, а й під час судового розгляду зазначеного питання. Прокурор повинен вмотивовано доводити свою позицію щодо необхідності здійснення спеціального кримінального провадження (*in absentia*) з обов'язковим посиланням на відповідні матеріали, які додані до клопотання.

Зокрема, підтверджувальними відомостями, які обґрунтовують клопотання прокурора про здійснення судового розгляду в порядку *in absentia*, можуть бути показання свідків, повідомлення про виклик підозрюваного/обвинуваченого до органу досудового розслідування та/або суду тощо. Адже в кримінальному провадженні за відсутності обвинуваченого (*in absentia*) сторона обвинувачення (в тому числі і прокурор) зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав обвинуваченого (зокрема, прав на захист, на доступ до правосуддя, на таємницю спілкування, на невтручання у приватне життя тощо) у разі здійснення кримінального провадження в такому порядку (ч. 2 ст. 7 КПК України).

Крім того, у разі задоволення судом клопотання прокурора про судовий розгляд за відсутності обвинуваченого (*in absentia*) та незважаючи на відсутність останнього в суді, обвинувачений повинен бути повідомлений про такий судовий розгляд.

Ч. 3 ст. 323 КПК України визначено, що повістки про виклик обвинуваченого в разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки щодо виклику обвинуваченого обов'язково публікується у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, згідно з положеннями ст. 297-5 КПК України, та на офіційному вебсайті суду. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті суду обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом.

Водночас, відповідно до ст. 297-5 КПК України, повістки про виклик підозрюваного у разі здійснення спеціального досудового розслідування надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування та обов'язково публікуються в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному вебсайті Офісу Генерального прокурора.

Отже, інформування обвинуваченого про судовий розгляд кримінального провадження покладається не лише на суд, а і на прокурора.

Враховуючи зміни в законодавстві, роль прокурора в суді під час підтримання державного обвинувачення у процесі в порядку *in absentia* посилюється, оскільки прокурор фактично стає центральною фігурою, від якої залежить законність здійснення спеціального кримінального провадження та забезпечення дотримання прав обвинувачення.

Висновки. Отже, можливість здійснення спеціального кримінального провадження (*in absentia*) в суді безпосередньо залежить від якості підготовки прокурора під час підтримання державного обвинувачення.

У процесі спеціального кримінального провадження (*in absentia*) прокурор повинен займати активну позицію, яка б обґрунтовувала необхідність застосування зазначеного інституту в кожному конкретному випадку, із дотриманням прав обвинуваченого.

Така поведінка прокурора під час підтримання державного обвинувачення в судовому засі-

данні не тільки забезпечить уникнення питань щодо можливості порушення прав обвинуваченого на захист, а й стане підґрунтям для ефективного судового розгляду справи в цілому.

Водночас необхідно підкреслити, що без ініціювання прокурором в суді питання щодо розгляду кримінального провадження в порядку *in absentia* такий розгляд неможливий.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 7 жовтня 2014 року № 1689-VII. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 08.04.2021).

2. Рекомендація Ради Європи № 6 R (87) від 17 вересня 1987 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_339#Text (дата звернення: 08.04.2021).

3. Геселев О.В. Особливості та проблемні питання спеціального досудового розслідування у звичайних та особливих умовах. *Протидія злочинності: теорія та практика* : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19 жовтня 2016 року. Київ, 2016. С. 174–180.

4. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції : Закон України від 12 серпня 2014 року № 1632-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1632-18> (дата звернення: 08.04.2021).

5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 08.04.2021).